

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата мистецтвознавства, старшого наукового співробітника

Проблемної науково-дослідної лабораторії музичної етнології,
доцента Кафедри музичної фольклористики Львівської національної
музичної академії імені М. В. Лисенка

Добрянської Ліни Олександрівни

на дисертаційну **роботу Павліва Яреми Дмитровича**

**«Гуцульські народні скрипалі та їхня музика (за матеріалами польових
досліджень космацько-брустурської традиції)»**,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань
02 Культура і мистецтво за спеціальністю 025 Музичне мистецтво

Львівська етномузикологічна школа, як одна із провідних у сучасній музичній фольклористиці, широко відома своїми студіями над вокальним музичним фольклором. Разом із тим, у стінах Львівського музичного вишу, де функціонують головні галицькі науково-навчальні етномузикологічні осередки, протягом останнього десятиліття відбулися помітні зрушення й у галузі дослідження **інструментальної** народномузичної традиції, що увінчалось захистом двох дисертаційних робіт. Цей напрям нині успішно продовжує Ярема Павлів, чия дисертація «Гуцульські народні скрипалі та їхня музика (за матеріалами польових досліджень космацько-брустурської традиції)» представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Прикметно, що звернення дисертанта до цієї проблематики було викликано не тільки науковим зацікавленням та уміннями академічного

скрипаля-професіонала, але й родинним зв'язком із обраними для обстеження теренами, звідки походять предки дослідника.

Актуальність дисертаційного дослідження виконавської практики скрипалів космацько-брустурської традиції зумовлена кількома факторами. По-перше, попри чималу кількість наукових праць про різноманітні аспекти народноінструментальної музики Гуцульщини, у цьому питанні залишається чимало білих плям; по-друге, скрипкова традиція означеного локусу, як явище великою мірою унікальне завдяки високій виконавській майстерності місцевих музикантів, нагально потребує фіксації та всебічного вивчення у несприятливих сучасних умовах пандемії коронавірусу, воєнних дій, та й загальної тенденції до згасання традиційної народномузичної культури.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація підготовлена на Кафедрі музичної фольклористики та у Проблемній науково-дослідній лабораторії музичної етнології відповідно до планової теми № 10 «Традиційна народна музика й етнічна історія Галичини та Волині» перспективно-тематичного плану науково-дослідницької діяльності ЛНМА імені М. В. Лисенка на 2014–2019 і 2020–2025 роки, та згідно з науково-дослідною темою ПНДЛІМЕ «Фольклорне виконавство на західноукраїнських землях: музиканти-професіонали та аматори», державний реєстраційний номер 0122U000698.

Ступінь наукової обґрунтованості результатів, сформульованих в роботі, їхня наукова новизна. Дисертаційна робота характеризується високим ступенем наукової достовірності та обґрунтованості результатів, оскільки базується на комплексному та системному дослідженні гуцульського скрипкового виконавства, здійсненому протягом чотирьох етапів. Поряд із реалізацією на належному науковому рівні початкового (підготовчого) та завершального (аналітичного) етапів роботи, особливу

увагу привертають два інші: експедиційний (фіксація народномузичних зразків та інтерв'ю із музикантами) та транскрипційно-систематизаційний (класифікація матеріалу та нотування обраних зразків). Так, за дещо розрізненими даними, що подає в дисертації автор, збирацька робота в обраному терені тривала протягом десятиліття, всього відбулося 15 польових виїздів, як комплексно-етнографічних, так і вужчих за метою – тематичних, із яких майже половину Я. Павлів провів одноосібно. Завдяки власній методиці опитування за усталеною схемою дисертант зміг з'ясувати особливості побутування скрипкової традиції обраного регіону на рівні характеристики музикантів, музичних інструментів, репертуару, виконавської специфіки і т. ін. Під час графічної, аудіо- та відеофіксації було записано близько 1200 народномузичних творів та 60 інтерв'ю із музикантами. Надзвичайно плідною для дисертанта стала практика спільного музикування із місцевими виконавцями – це не тільки дозволило Я. Павліву здобути надзвичайно цінний практичний досвід, але й стало фактом справжнього визнання його майстерності з боку місцевих народних професіоналів, адже спільна гра потребує насправду глибокого занурення в оригінальну традицію та опанування всіх нюансів локального виконавського стилю.

Не менш масштабним виявився третій, транскрипційний етап, протягом якого Я. Павлів нотував 26 творів різних жанрів та форм, із яких 14 було відібрано до об'ємного та надзвичайно репрезентативного нотного додатку до дисертації. Варто підкреслити, що нотації Я. Павліва вражають не лише обсягом – адже низка творів великих форм налічує близько 700 та більше тактів, але й надзвичайною деталізованістю, реалізованою, насамперед, у так званих синтезуючих дворядкових транскрипціях скрипкових награвань, де нижній рядок – це послідовно виписані «розшифрування» усіх подробиць виконання – ритмічних, звуковисотних тощо.

Міцні підвалини, закладені протягом цих двох етапів, дозволили дисертантові успішно реалізувати аналітичний етап роботи, представивши цілу низку новацій. Основною з-поміж них є науково-теоретична концепція Я. Павліва щодо еволюції космацько-брустурської скрипкової традиції. Зокрема, дослідник вперше запропонував ретроспективу побутування цієї традиції, розкриваючи творчий та життєвий шлях п'яти поколінь народних музикантів; всебічно дослідив танці «Аркан» та «Гуцулка», аналізуючи найтипівіші моделі їхнього формотворення, простеживши відмінності їх у часовому, регіональному й етнічному походженні, та з'ясувавши динаміку змін у виконанні цих танців скрипалями трьох генерацій і т. ін.

Оцінка змісту, завершеності та оформлення дисертації. Дисертація складається із анотації, вступу, чотирьох розділів із підрозділами, висновків, списку використаних джерел і додатків. Назва роботи є зрозумілою, структура логічною.

У *вступі* визначено актуальність теми дослідження, його мету, завдання, об'єкт, предмет, методологічну основу, теоретичну базу, наукову новизну, особистий внесок дисертанта тощо.

Перший розділ «Гуцульське традиційне скрипкове виконавство: історія розвитку, джерела вивчення, методологія» розкриває зазначені у заголовку аспекти. Об'ємною є джерелознавча частина, яка слідує за підрозділом про роль скрипки у життєдіяльності гуцулів, де також заторкується дефініція поняття народного професіоналізму. У джерелознавчому підрозділі Я. Павлів характеризує існуючу літературу за темою дослідження, згрупувавши її у чотири доволі нерівномірні блоки: карпатознавчий, інструментознавчий, етномузикологічний та музикознавчий, охопивши при цьому широкий етнографічний, соціально-історичний та музичний контекст. Найоб'ємнішим є карпатознавчий блок, який містить доволі лаконічне окреслення існуючого нотографічного та аудіо-візуального фонду із цієї місцевості, літератури про карпатські музичні інструменти,

перші публікації інструментальних мелодій із цього терену, музично-етнографічних матеріалів, літературних творів, хореологічних досліджень тощо. Найдетальніше Я. Павлів, закономірно, зупиняється на важніших етноорганологічних працях, базованих на карпатській інструментальній традиції. Завершує перший розділ характеристика наукового апарату дослідження, де, окрім опису вищезгаданих основних етапів дисертаційних студій та зазначення широкого кола задіяних методів, Я. Павлів окремо зупиняється на принципах транскрибування народномузичних творів, використаних у його дослідженні, у тому числі композицій, поданих у додатках.

Другий розділ «Генеалогія скрипкового «родоводу» космацько-брустурської традиції: інструмент, персоналії, репертуар» цілком присвячений народним музикантам означеного локусу. Встановлюючи ретроспективу діяльності виконавців переважно у складі родинних весільних капел протягом другої половини ХІХ століття до сучасності, дисертант присвятив окремі підрозділи трьом найвидатнішим представникам цієї традиції. На думку Я. Павліва гра кожного із цих музикантів заслуговує на окреме монографічне дослідження, що у результаті допомогло б виявити етнопсихологічні та етнокультурні константи народноінструментальної культури означеного локусу.

Особливої уваги в дисертації заслуговують два наступні аналітичні розділи: ґрунтуючись на двох попередніх розділах більш описового характеру, третій та четвертий безпосередньо присвячені ретроспективі функціонування двох окремих танців – «Аркана» та «Гуцулки». Так, у *третьому розділі* «Танець „Аркан” у музичних традиціях Галицької Гуцульщини: тематизм, формотворення, стилістика гри» дисертант визначив підходи скрипалів різних генерацій до структурування мелодій і формотворення «Аркана», класифікував тематизм, простежив процес його уніфікації у другій половині ХХ століття. Спираючись на аудіозаписи й

транскрипції цілісних арканових композицій, Я. Павлів переконливо виявляє спільні риси художньої стилістики в інтерпретуванні «Аркана» гуцульськими скрипалями, а, разом з тим, виокремлює індивідуальні підходи чотирьох скрипалів різних генерацій космацько-брустурської традиції до побудови драматургії танцю. Звертаючись до проблеми походження танцю «Аркан», Я. Павлів спирається не лише на студії попередників, але й свою власну гіпотезу: здійснюючи порівняльний аналіз контрастних арканових мотивів дисертант припускає, що «Аркан» має румунське походження, хоча при цьому активно побутує на Гуцульщині щонайменше три століття, зазнавши тривалого процесу адаптації до потреб і звичаїв місцевого середовища.

У четвертому розділі «Жанр “Гуцулка” у виконавській практиці скрипалів космацько-брустурської традиції ХХ–початку ХХІ століть» дисертант різноаспектно досліджує «Гуцулку» як головний та наймасштабніший феномен гуцульської інструментальної музики, класифікує її різножанровий, різнорегіональний та, ймовірно, різноетнічний тематизм. Для визначення особливостей музичного матеріалу Я. Павлів послуговується локальними термінами з середовища традиції, а також вводить власні – можливо, й дискусійні, проте варті уваги. Свою наукову концепцію щодо формування, розвитку й динаміки функціонування жанру «Гуцулка» в космацько-брустурській традиції Я. Павлів створює через призму транскрибованих і детально проаналізованих за етномузикознавчими і виконавськими параметрами дев'яти виконавських версій танцю різних масштабів, а також свідчень інформантів – скрипалів-капельмейстерів середньої та молодшої генерацій, які добре орієнтуються в стилістиці та історії виконання «Гуцулки».

Висновки відповідають поставленим у дисертації завданням і складають підсумкову картину дослідження.

Теоретичне значення результатів дисертаційного дослідження. Окреслені дисертантом виконавські стилі гуцульських скрипалів можуть слугувати основою подібних порівняльних для інших історико-етнографічних регіонів України та зарубіжжя. Аналітичний інструментарій, застосований до танців «Аркан» і «Гуцулка» суттєво розширює методологію дослідження традиційної народноінструментальної культури.

Практичне значення роботи полягає у введенні у науково-педагогічний обіг дванадцяти цілісних нотацій народноінструментальних творів із репертуару гуцульських скрипалів. Ця колекція високопрофесійних нотацій є цінним внеском Я. Павліва у не надто обширну джерельну бібліотеку достовірних зразків української народної інструментальної музики. Пропоновані композиції можуть слугувати не тільки надійною джерельною базою для науковців, але й якісним матеріалом для етномузикологічного навчання на всіх освітніх рівнях.

Наукові положення, розробки та висновки, представлені у дисертаційній роботі Я. Д. Павліва, належать йому особисто. Запропонована робота є завершеною науковою працею, висновки якої відповідають поставленим меті та завданням.

Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів. Як свідчить аналіз тексту дисертації Я. Д. Павліва та співставлення тексту дослідження з іншими, тематично пов'язаними, українськими та зарубіжними студіями, робота є самостійно виконаною науковою працею.

Наукові праці, які відображають результати дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження відображені у 19-ти одноосібних наукових статтях, із них 3 – у фахових виданнях категорії «Б», затверджених ДАК МОН України, 2 – в іноземних періодичних виданнях та 14 в українських.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження Я. Д. Павліва виконано із дотриманням норм академічної доброчесності. Елементи фальсифікації чи фабрикації тексту, як і плагіат, у роботі відсутні.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Разом із тим, попри цілком позитивну оцінку положень дисертації Я. Павліва, все ж можна зауважити певні огріхи.

1. Бракує чіткої дефініції обраного для дослідження *етнографічного* регіону – дисертант окреслює його лише за геоморфологічними та адміністративно-територіальними ознаками, тоді як існує чимало історико-етнографічних поділів західноукраїнських земель, які не співпадають між собою. Тому хотілося б знати, на які саме концепції спирається дисертант, зокрема, у визначенні регіону «Галицька Гуцульщина» (львівська етномузикологічна школа традиційно вважає історико-етнографічну область «Гуцульщина» частиною провінції «Карпати» разом із Бойківщиною та Лемківщиною, яка, у свою чергу, є частиною краю «Галичина» – за таким поділом визначення Галицька Гуцульщина є логічно невірним).
2. Жанрова класифікація награвань скрипалів космацько-брустурської традиції, якою послуговується Я. Павлів, включає розподіл музики на групи «до співу», «до танцю» та «до слухання». При цьому дисертант стверджує, що до останньої групи входять також «мелодії «до співу» і «до танцю» в інструментальному відтворенні для слухання» (с. 74). Наскільки коректним є віднесення тих самих творів у кілька різних груп і чи це означає, що існує певна специфіка виконання таких творів залежно від обставин і, якщо так, то яка саме?
3. Кидаються у вічі й інші дрібні систематизаційні огріхи, коли дисертант описує те чи інше явище, розподіляючи його на певні категорії, однак не використовує, як це того вимагають систематизаційні засади,

єдиний критерій поділу або змішує різні критерії, наприклад: а) поділ скрипок, використовуваних народними професійними музикантами на «місцеві майстри» та «іноземні фабричні» (с. 215) – чи це означає, що жодних місцевих (тобто, не закордонних, у межах тогочасної країни) фабричних скрипок не існувало? б) поділ скрипок, виготовлюваних місцевими майстрами, на «гуцульські» і «класичні» (с. 4) (різні критерії поділу); в) поділ напливового репертуару на жанри «давнього і пізнього» привнесення (можливим був би поділ на «давнє-новіше» або ж «пізнє-раннє»), і т. ін.

4. Варто відмітити прикру історичну неточність, коли дисертант пише про перші записи скрипкової музики, здійснені співробітниками Львівської консерваторії, зокрема, Зиновією Штундер (с.с. 44, 45, 240) – ці записи були зроблені також за безпосередньої участі Ярослава Шуста, якого Я. Павлів також згадує, однак в іншому контексті. Власне Я. Шуст був організатором першої експедиції на Гуцульщину викладачів консерваторії влітку 1958 року, оскільки ініціатором виїзду послужив його студент у Львівському університеті, відомий етнограф, сопілкар Лукіян Вардзарук із с. Завоєли – земляк, а, можливо, і родич видатного скрипаля із династії Вардзаруків, Василя «Якобишина», якому дисертант присвятив чимало рядків своєї роботи. Заради справедливості варто додати, що записів саме скрипкової музики із цієї експедиції не збереглося, попри зафіксовані зразки виконання на інших місцевих музичних інструментах, тоді як перші рекордування скрипкових творів на Гуцульщині відбулися вже 1960 року, також за участі Я. Шуста.
5. На останок хотілося б зазначити, що насправду масштабній дисертації Я. Павліва, де безперечно цінними є і теоретична частина, і вагомий нотний додаток, дуже бракує бодай кількох показників, вказівників, де в упорядкованому вигляді хотілося би бачити насамперед

важливішу інформацію про використані в роботі аудіо-візуальні матеріали – як мінімум бібліографічний опис для опублікованих зразків, а в ідеалі – й додаткову доступну інформацію про обставини фіксації та публікації зразків, а також ці ж дані про обставини запису для нових зразків, щойно введених у науковий обіг Я. Павлівим. Треба зазначити, що дисертант частково подає подібну інформацію, але або в надто узагальненому вигляді, у Списку аудіовізуальних джерел (с. 239–240), або в надто розрізненому – маються на увазі підзаголовки до вміщених у додатку транскрипцій Я. Павліва. Принаймні, дуже хотілося б бачити бодай скорочені назви творів у Змісті дисертації, оскільки покликання лишень на номери нотних додатків є мало інформативні. Ще один покажчик, який вартувало б мати у цій дисертації, це пояснення використаних у транскрипціях спеціальних позначок, як це, наприклад, традиційно подається у вартісних народномузичних збірках. Узагальненого опису цих значків, поданих Я. Павлівим у підрозділі 1.3, де йдеться про засади нотування скрипкових мелодій (с. 75–76), є явно недостатньо, і, крім того, опис є не таким наглядним, як доданий окремо перелік спеціальних знаків.

Висловлені зауваги є переважно технічного характеру і не применшують вельми значного обсягу виконаної роботи та здійсненого завершеного дослідження.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Дисертація Я. Д. Павліва «Гуцульські народні скрипалі та їхня музика (за матеріалами польових досліджень космацько-брустурської традиції)» написана в науковому стилі, її структура відповідає логіці проведеного дослідження, матеріал викладено доступно та послідовно. Зміст, структура, оформлення та кількість публікацій відповідають всім вимогам. Тому дисертацію варто визнати актуальною, завершеною та самостійною.

Дисертація відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. (зі змінами)), а її автор – Ярема Дмитрович Павлів – заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Рецензент

кандидат мистецтвознавства,
доцент Кафедри музичної фольклористики,
старший науковий співробітник Проблемної
науково-дослідної лабораторії музичної етнології
Львівської національної музичної академії
імені М. В. Лисенка

Л. О. Добрянська